

Taoism *shintō* varjus

Margit Juurikas

Jaapani põlisusund *shintō* on omamoodi religioosne traditsioon, millel puudub rajaja, süstemaatiline doktriin ja isegi pühakiri. „Häda kõige puudumise pärast“ on olnud traditsioonilise *shintō* üks nõrgemaid külgi — ei ole konkreetseid allikaid, millele tugineda, ning mis ütleksid näiteks seda, kus lõpeb budism ja algab *shintō*, sest enne, kui esimesed *shintō* ideid sisaldavad tekstid kirja pandi, oli tugeva ning pikaajalise kirjaliku traditsiooniga budism Jaapanis juba kanda kinnitanud.

Sageli räägitakse, kuidas budism, nagu ka mandrilt Jaapanisse jõudnud konfutsianism on *shintō* kõrval tugevalt mõjutanud jaapanlaste arusaamu inimesest ja hingest. Ent samuti mandrilt pärit legendaarse Lāozī (6 saj eKr?)¹ loodud *dào* filosoofial (*dàojiā*, 道家) ei kiputa Jaapani usundilugu puudutavates arutlustes enamasti pikalt peatuma. See on mõnes mõttes ka arusaadav, sest nagu Earhart kinnitab, ei ole taoism Jaapanis organiseeritud religioonina (nagu budism) ega ka mitte omaette ideoloogiana (nagu konfutsianism) kunagi kanda kinnitanud.² Samas esineb *shintō*'s ja taoismis märgatavaid sarnasusi, mis võiksid anda alust oletusele, et taoism kui vanema traditsiooniga usund võib olla *shintō*'d mõjutanud. Kui nende uskumuste üldisemat pilti vaadata, võib välja tuua näiteks selle, et mõlemat iseloomustab tugev looduseaustus, usk

¹ Teaduslik-ajalooline lähenemine peab Lāozī'd pigem kirjanduslikuks kujuk, ideaalse taoistliku õpetaja koondkujuk, millele viitab ka nimi ise, mis on sõnasõnalises tõlkes 'Vana Poiss, Vana Õpetaja, Vanatark'. Vt <http://term.eki.ee/termbase/view/5513125/> (viimati vaadatud 26.05.2016).

² H. Byron Earhart. *Japanese Religion: Unity and Diversity*. Belmont (California): Wadsworth, 1982, lk 3.

asjade ja olendite hingestatusesse (*shintō's tama* mõiste ja taoismis *qi* kui eluenergia), samuti väärtustatakse puhtust ja harmooniat ning mõlema traditsioonilisse rituaalistikku kuuluvad puhastusriitused.³ Sarnaseid jooni võib leida koguni *shintō* ja taoismi sümbolites — taoismi tuntuim *yīnyáng*'i sümbol on peaaegu äravahetamiseni sarnane *shintō*'s kasutava topelt *magatama tomoe*'ga.⁴

Käesoleva kirjutise eesmärk ei ole siiski mitte niivõrd *shintō*'d ja taoismi omavahel võrrelda, vaid pigem uurida, millised on olnud nende kahe usundi ajaloolised kokkupuuted ehk millal ja milliseid kanaleid pidi on taoism *shintō*'d (või Jaapani kultuuri laiemalt) mõjutanud.

Kahe uskumuse kokkupuute algus

Arvamusi taoismi mõjude kohta *shintō*'s on seinast sein: mõnede uurijate arvates ei ole taoism Jaapani usuelus kunagi kuigi suurt osa mänginud, teised aga peavad taoismi koguni peamiseks *shintō* tekke mõjuteguriks, väites, et *shintō* arenes välja just taoismist. Tõde on arvatavasti kusagil vahepeal, samas tuleb nentida, et ehkki taoism ei ole Jaapani religioosset ega ühiskondlikku mõtteviisi kunagi nii palju mõjutanud kui budism või konfutsianism, ei võinud Jaapan hiina kultuuri üle võttes ning seda oma ühiskonnale ja arusaamadele kohandades ometi pääseda mõnedest taoismi mõjudest — isegi kui need olid kaudsed ja segunenud teiste uskumustega.

Ühe võrdlemisi provokatiivse teooria *shintō* ja taoismi varajastest seostest käis välja ajaloolane Kuroda Toshio, kes väitis, et *shintō* üheks allikteoseks peetavas *Nihon shoki*'s (*Jaapani kroonikad*, 720. a) tähistatakse sõnaga *shintō* just taoismi, lisades, et varane *shintō* (神道) oligi põhimõtteliselt taoism — õigemini küll taoismi jaapanipärane vorm.⁵ Kuroda on oma arvamuses toetunud eelkõige lingvistilistele tõenditele. Hiina allikates kasutatakse sõna *shéndào* (*shén* — 'jumal(us)', 神, *dào* —

³ Taoismi kohta vt James Miller. *Daoism: A Short Introduction*. Oxford: Oneworld, 2005, lk 29, 51, 79.

⁴ Nihon-Bunka. „The Shinto Trinity“. — <http://www.nihonbunka.com/shinto/trinity.htm> (viimati vaadatud 22.04.2016).

⁵ Toshio Kuroda. *Shinto in the History of Japanese Religion*. — *Journal of Japanese Studies*, 1981, Vol. 7, nr 1, lk 6.

‘tee’, 道) ehk „*kami* tee“ (mis viitab otseselt *shintō*’le) sageli just taoismi kohta.⁶ Vaatamata sellele, et Jaapanis ei saanud taoismist süstematiseeritud religiooni, rõhutab Kuroda, et nii uskumuste kui ka praktika näol imbus taoismi mõju järk-järgult Jaapanisse juba alates 1. sajandist. Ta toob sellest mõjust rohkeid näiteid, loetledes erinevaid taoistlikke elemente, mida *shintō*’st leida võib: mõökade ja peeglite austamine religioossete sümbolitena; mõisted *mahito* ja *shinjin*, mis taoismis tähistavad täiuse saavutanud inimest, Jaapanis aga kõrgeid õukonnatiitleid; *hijiri* ehk *sen* (taoismis surematu, Jaapanis pühak või erak); Ise pühamuga seotud mõiste *jingū* (sama sõna viitab taoistlikule pühakojale); keisri tiitel *tennō* (taoismis „maailma isand“) jt.⁷

Naumann aga leiab, et need näited ei toeta just kõige paremini Kuroda väidet, et taoism mõjutas Jaapanit juba 1. sajandi ja *Nihon shoki* ilmumise vahelisel ajal. Ta toob vastukaaluks välja, et näiteks *tennō* (天皇) Jaapani keisri tiitlina tuli kasutusele alles 7. sajandil keiser Temmu valitsemise ajal (673–686).⁸ Samas oli *tennō* (hiina keeles *tiānhuáng* ehk ‘taevane valitseja’) Barretti arvates tugevalt taoistliku alatooniga termin,⁹ sest Hiinas peeti taevase keisri kehastuseks ühte taevatähte — Põhjanaela, mis sümboliseeris samal ajal ka taoistlikku mõistet *tàiyī* (太一), mis tähistab „Suurt Üht(sust)“ ehk algallikat, millest on tekkinud kogu universum.¹⁰

Selgub, et uurijad ei ole päris üksmeelel selleski, millal täpselt taoism Jaapanisse jõudis. Kuigi Kuroda väidab, et taoismi jäljed ulatuvad juba budismi saabumiseelseesse aega (s.t enne 6. saj), kinnitab Earhart,¹¹ et taoismist Jaapanis saab rääkida alates 6. sajandist, kui see toodi sisse

⁶ T. Kuroda 1981, lk 6. Kurodat on kritiseeritud selle pärast, et ta on oma uuringutes tuginenud liialt vähestele tekstidele, aga samas on *shintō* algusaega käsitlevaid tekste väga vähe. Vt Mark Teeuwen. From Jindo to Shinto A Concept Takes Shape. — Japanese Journal of Religious Studies, 2002, Vol. 29 nr 3–4, lk 235–236.

⁷ *Ibid.* Vt ka Toshio Kuroda. 『王法と仏法 – 中世史の構図』 [Ōhō to buppō — chūseishi no kōzu] Kyōto: Hōzōkan, 1983. Lisaks Jeffrey L. Richey (toim). Daoism in Japan: Chinese Traditions and Their Influence on Japanese Religious Culture. New York: Routledge, 2015, lk 3.

⁸ Nelly Naumann. The State cult of the Nara and early Heian period. — John Breen and Mark Teeuwen (toim). Shinto in History: Ways of the Kami. Surrey: Curzon, 2000, lk 48.

⁹ Tim Barrett. Shinto and Taoism in early Japan. — J. Breen and M. Teeuwen 2000, lk 23.

¹⁰ N. Naumann 2000, lk 48.

¹¹ H.B. Earhart 1982, lk 52.

lailaldasel Hiinalt õppimise perioodil koos Hiina stiilis valitsusaparaadi (*ritsuryō*) ja muu hiinapärasega.

Taoismi okultsed ilmingud

Earhart eristab filosoofilist ja religioosset taoismi, väites, et Jaapanit mõjutas just viimane.¹² Religioosne taoism tegeles n-õ okultsete asjadena, nagu ennustamine ja maagia, alkeemia ja igavese elu otsingud, ning võttis varasemast hiina õpetusest üle *yīnyáng*'i ehk valguse ja varju printsibi. Filosoofilise taoismi all peetakse silmas aga taoistlikku maailmavaadet, mis on sõnastatud sellistes klassikalistes tekstides nagu *Dàodéjīng*¹³ jt. Jaapanile omaselt võeti üle mitte doktriin, vaid praktika.

Religioosne taoism leidis Jaapanis väljenduse sellise hiinapärase institutsiooni näol nagu Ennustuste (ka *yīn*'i ja *yáng*'i) büroo ehk Onmyōryō (陰陽寮), mis võeti Jaapanis üle koos Hiina bürokraatliku süsteemiga.¹⁴ Erinevatel andmetel kehtestati nimetatud büroo ametlikult kas 702. a Taihō koodeksi¹⁵ või 718. a Yōrō koodeksiga¹⁶. Onmyōryō liikmeid kutsuti *onmyōji*'deks ehk *yīn*'i ja *yáng*'i meistriteks ning nende praktiseeritavat „kunsti“ nimetati *onmyōdō*'ks ehk *yīn*'i ja *yáng*'i teeks.¹⁷

Onmyōryō tegeles ennustamise, astronoomia ja kalendriga.¹⁸ Ennustamine põhines Hiina *yīnyáng*'i (jaapani k *onmyō*, 陰陽) ja viie elemendi teooriatel, mis on omased nii taoismile kitsamalt kui ka Hiina kultuuriruumile laiemalt. Sageli toetuti *Muutuste raamatus* (*Yìjīng*) kirjeldatud

¹² *Ibid.*, lk 55.

¹³ Eesti keeles vt Lao-zi. Daodejing: Kulgemise väe raamat. Tlk Linnart Mäll. — Loomingu Raamatukogu, 1979, nr 27; Lao-zi. Daodejing. Tlk Jaan Kaplinski. Tallinn: Vagabund, 2001.

¹⁴ Satoshi Itō. The Medieval Period: The Kami Merged with Buddhism. — Inoue Nobutaka (toim); Ito Satoshi, Endo Jun and Mori Mizue; translated and adapted by Mark Teeuwen and John Breen Shinto. A Short History. London, New York: Routledge, 2003, lk 97.

¹⁵ H. B. Earhart 1982, lk 56.

¹⁶ Allan G. Grapard. The Economics of Ritual Power. — John Breen and Mark Teeuwen (toim). Shinto in History: Ways of the Kami. London, New York: Routledge, 2000, lk 72.

¹⁷ S. Itō 2003, lk 97–98. Vt ka Jonathan Smith. Peiades retrived: A Chinese Asterism's Journey to Japan. — Jeffrey L. Richey (toim). Daoism in Japan: Chinese Traditions and Their Influence on Japanese Religious Culture. New York: Routledge, 2015, lk 11–23.

¹⁸ A. G. Grapard 2000, lk 72.

ennustamise meetoditele, mis seisnesid kaheksa trigrammi, s.t erinevate *yīnyáng*'i kombinatsioonide tõlgendamises.¹⁹ *Yīnyáng*'i teooria ja *Muutuste raamatu* mõju Jaapani religioosle maastikule võib täheldada veel hiljemgi, kui esile kerkivad Yoshida *shintō* keskajal ning nn konfutsianistlik *shintō* Edo ajastul.

Ka ebatavaliste loodusnähtuste tõlgendamine kuulus Onmyōryō pädevusse.²⁰ Nimelt uskusid vanad hiinlased (ja neilt seda mõtteviisi laenates ka jaapanlased), et kõrvalekalded looduse normaalses toimimises annavad märku probleemidest riigijuhtimises²¹ ja seega tuli anomaalsetel ilmastikunähtustel silma peal hoida.²² Seda toetas Hiinast kasutusele võetud astroloogiline kalender, mis põhines taoistlikul kosmogoonial. Lähtuvalt põhimõttest, et kosmiline kord ja maapealne kord on omavahel seotud, oli *yīnyáng*'i meistrite üheks ülesandeks kalendri reguleerimine — nad pidid tagama inimeste aja vastavuse kosmilise ajaga.²³

Ian Readeri selgituse kohaselt lähtus samast ideest ka uskumus, et aeg on seotud õnne ja ebaõnnega. Mõned kalendripäevad olid ebasoodsamad kui teised ja seda võtsid aristokraadid oma tegevuste planeerimisel ka arvesse, hoidudes ebaõnnepäevadel tähtsamatest ettevõtmistest. Taoistlikust ajakäsitlest tulenes ka *yakudoshi* ehk ohtlike eluaastate idee. Nimelt olid nii meeste kui ka naiste jaoks arvatud eluaastad, mil õnnetuste juhtumise tõenäosus arvati olevat suurem.²⁴ *Yakudoshi*-aasta mehed ja naised käisid (ja käivad veel tänapäevalgi, sest ebausumõju on suur) tavapärasest tihedamini pühamutes ja templites, et *kami*'delt või buddhadelt kaitset paluda.²⁵ Lähtuvalt hiina geomantiast (*fēng shuī*), mis oli samuti üks *onmyō*-meistrite tegevusvaldkondi,²⁶ seostati õnne/ebaõnnega ka teatud geograafilisi suundi. Kui pealinn 794. a Heiani üle viidi, siis ehitati linnast edelasse Hachimani pühamu (Iwashimizu Hachimangū). Kuna taoistlikus geomantias seostatakse edelasuunda

¹⁹ S. Itō 2003, lk 97.

²⁰ H. B. Earhart 1982, lk 56.

²¹ Shigeki Maeda. Shinto and Ancient Chinese Thought. — Encyclopedia of Shinto 2006. Vt <http://eos.kokugakuin.ac.jp/modules/xwords/entry.php?entryID=825> (viimati vaadatud 25.04.2016).

²² A. G. Grapard 2000, 72.

²³ H. B. Earhart 1982, lk 56.

²⁴ Meestel oli kõige ohtlikum vanus 42, naistel 33.

²⁵ Ian Reader. Religion in Contemporary Japan. Basingstoke: Macmillan, 1991, lk 29.

²⁶ A. G. Grapard 2000, lk 72.

ebaõnnega, nähti pühamus linna kaitsjat õnnetuste vastu.²⁷ Seega on siin tegemist *shintō* pühamuga, mille asukoha valikut on mõjutanud taoistlik ruumikäsitlus.

Ühel ajal Onmyōryō'ga eksisteeris ka nn *Kami*-asjade ministeerium ehk Jingikan (神祇官), mistõttu oli ilmselt paratamatu, et *onmyōdō* ja selles sisalduvad taoistlikud praktikad jätsid oma jälje ka kujunevale *shintō* rituaalistikule.²⁸ Lancashire on näiteks esile toonud, et on leitud isegi puhastusriitusi, mis on *shintō* rituaalistiku sedavõrd lahutamatu osa, et suurem osa jaapanlasi peab neid puht jaapanipärasteks, kuid mis on tegelikult taoistlikku päritolu. Selliste taoismist laenatud puhastusriituste seas on nt *henbai*, mis arvatakse pärinevat taoistlikust *uho*-riitusest, mille eesmärk oli teatud viisil astunud sammudega ja jalgade trampimisega neutraliseerida tähtede negatiivset mõju. On püstitatud hüpotees, et *shintō* rituaalne tants *kagura* on välja kasvanud just nimelt *henbai* riitusest, samuti peetakse *sumō*-maadlejate jalgadetrampimist enne matsi algust *henbai*'st mõjutatuks, kusjuures mõlema tegevuse eesmärk on rituaalne puhastus.²⁹

Naumanni sõnul kasutati Nara perioodi (710–794) lõpul, Heiani perioodi (794–1185) algul puhastusriitustel taoistlike jumaluste poole pöördumiseks hiinakeelseid loitse. Samas tuleb märkida, et nende loitsude eesmärk oli Hiinas ja Jaapanis erinev. Hiinas oli nende peamiseks eesmärgiks õnnetuste eemalepeletamine ja keisrile pika ea palumine, Jaapanis aga *tsumi*'st (eksimusest) vabanemine, s.t puhastumine.³⁰ Teisisõnu, tegemist võis olla pigem vormilise kui sisulise sarnasusega. Lisaks riitustele ja nende juurde kuuluvatele loitsudele tõi taoism, mis omakorda oli sageli segunenud hiina rahvauskumuste ja eksortsistlike praktikatega, *shintō* rituaalistikku amulettide ning kurje vaime eemale peletavate tahvlite kasutamise.³¹ Seega on *shintō* riitustega seotud atribuutika selgelt taoismi mõjudega.

Ennustuste büroost alguse saanud *onmyōdō* õpetus oli peamine meedium, mille kaudu taoistlikud ideed ja praktikad tol iidsel ajal *shintō*'d mõjutasid. Seejuures ei kadunud ei õpetus ega ka selle praktiseerijad kusagile ka pärast büroo hääbumist Heiani perioodi lõpul, kui taoistli-

²⁷ I. Reader 1991, lk 142.

²⁸ S. Itō 2003, lk 97–98.

²⁹ Terence Lancashire. „Kagura“ — A „Shinto“ Dance? Or Perhaps Not. — Asian Music, 2001–2002, Vol. 33, nr 1, lk 36.

³⁰ N. Naumann 2000, lk 60.

³¹ S. Itō 2003, lk 98–100.

kud mõjud asendused esoteerilise budismiga³² ning *onmyōdō* järk-järgult väikese arvu klannide (eelkõige Kamo ja Abe) monopoliiks muutus.³³ Sedamööda, kuidas Onmyōryō institutsioon ise hääbus, levisid aga *onmyōdō*-praktika ning taoistlikud kombed õukonnast väljapoole liht-rahva sekka kohalike meistrite kaudu, kellest palju olid ootamatult töötajäänud ning sunnitud enda elatamiseks nt rändennustajaks hakkama.³⁴

Sel moel imbusid mandrilt tulnud taoistlikud ideed aja jooksul jaapanlaste rahvauskumustesse, segunedes niivõrd *shintō* ja budismiga, et enamasti ei olnud inimesed nende taoistlikest juurtest üldse teadlikud.³⁵ Selliste taoistlike rahvaideede hulka kuulusid nt eespool kirjeldatud teooriad soodsatest ja ebasoodsatest päevadest ning suundadest, mis olid Heiani ajastul äärmiselt populaarsed.³⁶ Taoismi mõju võib näha ka Heiani ajastul õukonnast alguse saanud *kōshin*-kultuses (庚申). See taoistlike juurtega traditsioon põhines uskumusel kuus korda aastas esinevatest ebaõnne ehk *kōshin*'i päevadest, kui kurja eemalehoidmiseks viidi läbi teatud riitusi, mis olevat samuti olnud taoistlikku päritolu. Edo perioodil muutus *kōshin* populaarseks lihtrahva seas, kultuse taoistlikud juured olid aga täiesti ununenud,³⁷ ehkki aja jooksul oli sellesse lisandunud rohkelt budistlikke jooni. Sedasama Jaapanile iseloomulikku erinevate religioonide kooseksisteerimist illustreerib ka jumaluste rühm *shichi fukujin* ('seitse õnnjumalust'), milles kõrvuti on koos nii budistlikud, taoistlikud kui ka Jaapani oma jumalused.³⁸

Yoshida *shintō* ja taoism

Keskajal, Muromachi perioodil (1336–1573), levis *sankyō ichi* (*shintō*, budismi ja konfutsianismi ühtsus) arusaam, mis oli omakorda tule-

³² A. G. Grapard 2000, lk 73.

³³ S. Itō 2003, lk 98.

³⁴ T. Lancashire 2001–2002, lk 39.

³⁵ H. B. Earhart 1982, lk 57–58.

³⁶ *Ibid.*, lk 86. Ebausklike jaapanlaste seas on need ideed veel tänapäevalgi aktuaalsed.

³⁷ H. B. Earhart 1982, lk 162. *Kōshin*-kultuse kohta vt ka Livia Kohn. *Kōshin: Expelling Daoist Demons through Buddhist Means*. — Jeffrey L. Richey (toim). *Daoism in Japan: Chinese Traditions and Their Influence on Japanese Religious Culture*. New York: Routledge 2015, lk 148–175.

³⁸ I. Reader 1991, lk 164–165.

tatud kolme mandriõpetuse, budismi, konfutsianismi ja taoismi ühtsuse kontseptsioonist.³⁹ Küllap oli sarnane idee aluseks ka Yoshida ehk *yuiitsu shintō*'le, mille esiletõusuga võib taas näha taoistlike mõjude kasvu *shintō*'s — nii taoistlike riituste kui ka *shintō*'sse segatud *yinyáng*'i teooria jm taoistlike kosmoloogiliste printsiipide näol. Mainitud *shintō* koolkonna rajas ja selle põhimõtted sõnastas Urabe ennustajate klanni esindaja Yoshida Kanetomo (1435–1511), kelle eesmärgiks oma koolkonna loomisel oli tugevdada *shintō* positsiooni iseseisva organiseeritud religioonina ja puhastada seda võõramaistest mõjudest,⁴⁰ see tähendab pöörduda tagasi budismieelse *shintō* juurde. Kanetomo ise nimetas seda *yuiitsu shintō*'ks ('unikaalne *shintō*, üks ja ainumas *shintō*', 唯一神道).⁴¹

Arvestades asjaolu, et Kanetomo sooviks oli *shintō* vabastamine võõrmõjudest⁴² ja selle viimine tema algsele, n-ö puhtale kujule, võib tunduda irooniline, et *yuiitsu shintō* ideoloogia formuleerimisel laenas ta ideid nii taoismist kui ka esoteerilisest budismist.⁴³ Kanetomo ise aga nägi *shintō* ja taoismi mõjude seost vastupidi: tema uskus, et *shintō* on Aasia religioonide allikas ja seega ei olnud tema teooria kohaselt *shintō* laenanud budismilt ega taoismilt, vaid hoopis budism ja taoism olid laenanud *shintō*'lt. See oli ümberpööratud *honji suijaku* teooria.⁴⁴ Kanetomo nägemust *shintō* positsioonist Aasia kultuuriruumis illustreerib ilmekalt ka tema kujutelm Aasia religioonidest kui suurest puust,

³⁹ István Keul (toim). Transformations and Transfer of Tantra in Asia and Beyond. Berlin/Boston: de Gruyter, 2012, lk 369. Ei ole ime, et mainitud ühtsusekontseptsiooni tõttu leidub taoistlikke elemente (eriti *onmyōdō*'ga seonduvaid) lisaks kõne all olevale *yuiitsu shintō*'le teisteski keskajal tekkinud *shintō*-harudes, nagu *ryōbu shintō*'s ja *Ise shintō*'s. Vt 陰陽道の本—日本史の闇を貫く秘儀・占術の系譜 [Onmyōdō no hon — Nihonshi no yami wo tsuranuku higi, senjutsu no keifu.] Tōkyō: Gakushū kenkyūsha, 1998, lk 138–143.

⁴⁰ H. B. Earhart 1982, lk 111–112.

⁴¹ Allan G. Grapard. The Shinto of Yoshida Kanetomo. — Monumenta Nipponica, 1992, Vol. 47, nr 1, lk 41.

⁴² Kanetomo vaatas üsna kriitilise pilguga teistele *shintō* harudele, mis tema silme läbi olevat liiga kinnistunud *shintō* pühamu algupäradesse või nende harude segunemisse budismiga.

⁴³ Bernhard Scheid. Reading the Yuiitsu Shintō myōbō yōshū: A Modern Exegesis of an Esoteric Shinto Text. — J. Breen and M. Teeuwen 2000, lk 117–143.

⁴⁴ *Honji suijaku* on teooria, mille kohaselt mõned Jaapani *kami*'d on buddhade manifestatsioonid. Vt H. B. Earhart. 1982, lk 111.

mille viljaks on budism, lehtedeks ja oksteks konfutsianism ja taoism ning juurteks *shintō*.⁴⁵

Olgu loogika Kanetomo konstrueeritud *shintō* taga missugune tahes, igal juhul oli selles rohkelt taoistlikke elemente — nii praktika kui ka doktriini osas. Viimase sõnastas Kanetomo *yuiitsu shintō* põhitekstina tuntud *Yuiitsu shintō myōbō yōshū's* (*Yuiitsu shintō peamised terminid ja doktriinid*, 1485, edaspidi *Myōbō yōshū*), mis kombineeris *shintō*'d, esoteerilist budismi, taoismi ja traditsioonilist Hiina kosmoloogiat.⁴⁶ Kanetomo tekstist leiab nt taoismist tuntud monistliku printsiibi ehk *tāiyī*, millega tähistatakse müstilist määratlemata algallikat, mille jagunemisest on sündinud kõik olev.⁴⁷ Selle printsiibi illustreerimiseks tsiteerib Kanetomo koguni *Dàodéjīng*'i, mistõttu ei ole isegi vaja ridade vahelt lugeda — taoismi mõju Kanetomo filosoofiale on ilmselge. Samuti on *Myōbō yōshū*'s äratuntavad teisedki taoistlikud põhimõtted, nagu dualistlik *yīnyáng*, kolmikprintsiip taevas-maa-inimene (mis omakorda oli vastavuses esoteerilise keha-kõne-meele kategooriatega) ja viie elemendi ehk ürgolluse teooria.⁴⁸

Yuiitsu shintō's on eriti läbiv *yīnyáng*'i dihhotoomia: juba õpetus ise jaguneb eksoteeriliseks (avatuks) ja esoteeriliseks (müstiliseks) haruks,⁴⁹ mis on teada ka budismis. Eksoteerilises õpetuses (*kenrokyō*) on arutlusel maa ja taeva jagunemine, jumalate ajastu ning keiserliku liini genealoogia, aga ka taevaste ja maiste *kami*'de austamine, puhastusrituaalid jne. Esoteeriline õpetus (*in'yōkyō*) sisaldab endas taoistlikke arusaamu kolme olemuse (taevas, maa ja inimene) spirituaalsest jõust, kolmele müstilisele omadusele (keha, kõne ja meel) võimu andmist ja arusaamu kolmest spirituaalsest kalliskivist (peegel, mõök, kalliskivi).

Myōbō yōshū's ilmnevat *yīnyáng*'i dihhotoomilist printsiipi seostas Kanetomo ka praktikaga: selle mõju võib näha nii tema enda rajatud Taigenkyū saijōsho pühamu arhitektuuris⁵⁰ kui ka *yuiitsu shintō* riituste

⁴⁵ A. G. Grapard 1992, lk 45.

⁴⁶ Kanetomo Yoshida. *Yuiitsu Shintō Myōbō Yōshū*. Tlk Allan G. Grapard. — Monumenta Nipponica, 1992, Vol. 47, nr 2, lk 137–161.

⁴⁷ *Myōbō yōshū* järgi on sõnas *shintō* sisalduv *shin* kõige algallikas, mis oli olemas enne *tāiyī* jagunemist *yīn*'iks ja *yáng*'iks. — *Ibid.*, lk 144.

⁴⁸ K. Yoshida 1992. B. Scheid 2000, lk 120–123.

⁴⁹ B. Scheid 2000, lk 123.

⁵⁰ A. G. Grapard 1992, lk 53–54.

läbiviimise korras.⁵¹ Samuti muutis Kanetomo populaarseks taoistlikud amuletid *shintō* pühamute juures ja üritas *shintō* puhastusriitustel rakendada taoistliku alkeemia põhimõtteid.⁵²

Muutuste raamat ja shintō

Yuiitsu shintō'st sai *shintō* ametlik versioon, mida tunnistas ka uus Edo *bakufu*, ning alus veel ühele *shintō* hübriidvormile, konfutsianistlikule *shintō*'le.⁵³ Edo ajastul (1600–1868), kui Jaapanis sai valitsevaks ideoloogiaks konfutsianism, hakati *shintō*'d käsitlema konfutsianistlike ideede valguses. Jaapani neokonfutsianistlikud õpetlased püüdsid näidata, et *shintō* ja konfutsianism on põhimõtteliselt sarnased (konfutsianismi mõjuvõimu ära kasutades püüti suurendada *shintō* autoriteeti). Selle sarnasuse tõestamisel toetuti peamiselt *Muutuste raamatule*, mida tõlgendati nii, et see oleks kooskõlas *Nihon shoki*'ga.⁵⁴

Üks tuntumaid neokonfutsianistlikke õpetlasi oli Hayashi Razan (1583–1637), kes Zhū Xī neokonfutsianistlikele ideedele tuginedes pani aluse nn konfutsianistlikule *shintō*'le (*juka shintō*, 儒家神道). Tema oli oma väljaütlemistes üsnagi kriitiline nii budismi kui ka taoismi ja isegi neokonfutsianistliku õpetlase Wáng Yángmíngi suhtes. Mida ta aga väärustas, olid konfutsianistlikud klassikud. *Muutuste raamatut* pidas ta *shintō* mõistmisel lausa võtmetähtsusega teoseks. *Shintō* arengu erinevates faasides olulist osa mänginud *Muutuste raamat* on üks kummalise staatusega tekst: Tokugawa õpetlased käsitlesid seda küll konfutsianistliku kaanoni osana, kuid seda on enda omaks pidanud ka mitmed teised religioonid ja filosoofilised koolkonnad, teiste seas ka taoism.⁵⁵ Taoistid ja konfutsianistid lihtsalt tõlgendavad seda teksti kumbki natuke oma moodi, midagi põhimõtteliselt konfutsianistlikku *Muutuste raamatus* aga ei ole. Nii võttis Razan *Muutuste raamatust yīnyáng*'i (millele oma-

⁵¹ B. Scheid 2000, lk 125.

⁵² S. Maeda 2006.

⁵³ I. Keul 2012, lk 372.

⁵⁴ Wai-ming Ng. *The I Ching in the Shinto Thought of Tokugawa Japan*. — *Philosophy East and West*, 1988, Vol. 48, nr 4, lk 569.

⁵⁵ Xinzhong Yao (toim). *The Encyclopedia of Confucianism*. New York, London: Routledge, 2003, lk 758–761.

korda vastasid kaks esimest heksagrammi) ja viie ürgelemendi teooriad ning samastas need Izanagi ja Izanami ning viie peamise *shintō* jumalusega.⁵⁶ Nagu varasemast juba teada, kuulusid *yīnyáng*'i ja viie elemendi printsiip ka taoistlikkusse kosmoloogiasse, Razan lihtsalt otsustas tõlgendada neid konfutsianistlikust vaatepunktist. Seega, kui Jaapani neokonfutsianistlikud õpetlased püüdsid näidata *shintō*'d konfutsianistlikuna, näitasid nad seda ka taoistlikuna, olgugi tahtmatult.

Kokkuvõtteks

Nagu eelnevast ajaloolisest ülevaatest näha, on taoism vaatamata sellele, et Jaapanis ei kujunenud sellest omaette organiseeritud religiooni, Jaapani kultuuri erinevatel aegadel oluliselt mõjutanud. Peamised taoistlikud mõjud hakkasid Jaapanisse saabuma 6. sajandil koos budismi ja muude Hiinast sisse toodud õpetuste ning praktikatega. Nende mõjude peamiseks vahendajaks oli tol perioodil ennustamise ja muu „okultsega“ tegelev Hiina bürokraatlikust süsteemist üle võetud Ennustuste büroo ehk Onmyōryō, mille kaudu jõudsid Jaapanisse sellised taoistliku kosmoloogia aluseks olevad mõisted nagu *yīn* ja *yáng*, viie elemendi teooria, taoistlik aja- ja ruumikäsitlus (usk soodsatesse päevadesse ja suundadesse) ning taoistliku rituaalistiku elemendid (puhastusriitused, loitsud, amuletid). Onmyōryō institutsiooni kadudes imbusid taoistlikud ideed ja praktikad ka rahvausundisse, kus nad sulandusid sedavõrd budismi ja *shintō*'ga, et neid ei peetud enam taoistlikeks.

Keskajal võib taoismi ja *shintō* kooseksisteerimist näha Yoshida *shintō*'s, mille doktriinis esines läbivalt taoistlik kosmoloogia ning mille pühamud olid ehitatud *yīnyáng*'i printsiipi silmas pidades. Hiina kosmoloogiast tuntud mõistete kaudu tõlgendati *shintō*'d ka uusajal, ehkki nüüd tehti seda konfutsianistlikust perspektiivist. Kokkuvõttes võib öelda, et *shintō* on oma ajaloo jooksul haaranud endasse mitmeid taoistlike mõjusid, ehkki need on sageli olnud kaudsed ja segunenud muude hiinapärase mõju dega.

⁵⁶ W. Ng 1988, lk 56–569.